

Het Linie College in Den Helder:

Nieuwe aanpak zorgt voor prima onderwijs op VSO-school

Op uitnodiging van directeur Mary Anne Poortma was SDS-onderwijsmedewerker Gert de Graaf afgelopen juni een dag te gast op het Linie College in Den Helder. Deze ZML-VSO-school geeft les aan zo'n 90 leerlingen in de voortgezet onderwijs-leeftijd, waaronder tien met Downsyndroom. De school heeft de laatste jaren hard gewerkt aan onderwijsverbeteringen zoals: systematischer werken met leerlijnen, leerlingen helpen om op een zo hoog mogelijk niveau uit te stromen naar werk én het visueel maken van het onderwijsaanbod. De school kan trots zijn op wat er is bereikt. • tekst en foto's Gert de Graaf

Een rondleiding door de school

Ik zie prachtige nieuwbouw met goed uitgeruste praktijklokalen, een schoolplein met fraaie kunstwerken en een ruime kantine. In de kantine vindt op dat moment overleg plaats tussen stagebegeleiders en vertegenwoordigers van instanties die onder andere verantwoordelijk zijn voor indicaties van het UWV. Het Linie College vindt het belangrijk dat deze instanties begrijpen wat er straks nodig is voor hun leerlingen om ze te begeleiden richting werk. Eén van de indicatiestellers verbaast zich schertsend over de mooie naam van de school: bij een college had hij nooit aan speciaal onderwijs gedacht. Die naam heeft dan ook een hele geschiedenis. Onlangs is de school verhuisd naar deze nieuwbouw. De leerlingenraad stelde toen voor om de school bij die gelegenheid een nieuwe naam te geven. Alle leerlingen, ouders en belangstellenden mochten namen voorstellen. De leerlingenraad koos daaruit de naam 'Linie College'. Hun redenen: de locatie van de school bevindt zich naast een oude militaire verdedigingslinie van Den Helder én naar een college gaan, dat is iets waarop je gewoon trots kan zijn.

Leerlingenraad

In de hal hangt een brievenbus. Daarin mogen leerlingen vragen en suggesties doen voor de leerlingenraad. De directeur, Mary Anne, vertelt hierover: 'Je moet dat als leerkracht wel stimuleren. Als er in de klas zaken uit de leerlingen zelf komen die relevant zijn voor de school, dan kun je hun helpen om dat op te schrijven als een vraag voor de leerlingenraad. Het idee voor een nieuwe naam voor de school is uit de groepen zelf gekomen. Andere voorbeelden zijn de regels op het schoolplein, het openingsfeest voor de nieuwbouw en vie-

ringen van Kerstmis en Sinterklaas. Er is ook met de leerlingenraad gepraat over welke vakken zij zelf belangrijk vinden. Ik ben altijd met een vast teamlid bij de vergaderingen van de raad aanwezig. Het idee voor een leerlingenraad is ongeveer vier jaar geleden ontstaan. Via een organisatie uit de zorgsector 'Raad op Maat' zijn er allerlei visuele ondersteuningsmaterialen beschikbaar om zo'n raad te laten functioneren. Leerlingen moeten leren hoe je met elkaar overlegt, onderwerpen kiest, naar elkaar luistert, zorgt dat iedereen aan de beurt komt en beslissingen neemt. Ik heb een periode ook de interacties opgenomen op video in het kader van video-interactietraining. Daar leerden zij veel van. Eén van de leerlingen zei: 'Als je het vertelt dan begrijp ik het niet, maar als ik het zelf zie dan begrijp ik het wel.' Ze zagen dan bijvoorbeeld dat een actieve luisterhouding heel anders overkomt dan achterover leunen. De leerlingen uit de raad zijn

toen zelf ook tot de conclusie gekomen dat een leerling alleen in de leerlingenraad moet gaan als deze daadwerkelijk kan meepraten. In de praktijk zit een leerling vaak een jaar of drie in de raad.'

Persoonlijke motivatie

Mary Anne heeft zelf een zus met Downsyndroom, wat haar heeft geïnspireerd. Bij de rondleiding op school vertelt zij meer over haar eigen motivatie en geschiedenis: 'Ik wil werken met mensen met een verstandelijke beperking, een bijdrage leveren aan een zo goed mogelijk toekomstperspectief. Dat is verbonden met mijn eigen jeugd. Ik ben opgegroeid met een zusje met Downsyndroom. Dat heeft mijn leven bepaald. We waren een heel hecht gezin. Mijn leven was anders dan dat van andere kinderen. Mijn zus Hélène heeft een laag niveau van verstandelijk functioneren. De deuren bij ons thuis moesten altijd op slot, want zij kon zomaar de straat op lopen. Maar dat heeft mijn ouders er niet van weerhouden om toch een gewoon leven te leiden. We gingen bijvoorbeeld altijd met zijn allen op vakantie. Ik heb veel respect voor mijn ouders hoe zij het gezinsleven gewoon lieten doorgaan. Wel is mijn zusje op haar tiende uit huis geplaatst. Dat is toen geadviseerd aan mijn ouders. Mijn moeder trok het ook lichamelijk niet meer. Mijn vader werkte bij de marine en was vaak een lange

Directeur Mary Anne Poortma (midden) in overleg met externe stagebegeleider Masja Reebeen (links) en interne stagebegeleider Nelly de Jong (rechts).

Onder leiding van een kunstenaar hebben de leerlingen zelf, samen met hun ouders, de mozaïeken aangebracht. Het is hun college.

periode van huis, dus mijn moeder stond er dan alleen voor. De uithuisplaatsing was een zware beslissing voor mijn ouders. Waar is zij het beste op haar plek? We woonden in Den Helder. Uiteindelijk hebben zij een goede instelling gevonden in Ottersum, tussen Nijmegen en Venlo. Om de veertien dagen gingen we op bezoek bij mijn zusje. We logeerden bij mijn opa en oma in Apeldoorn. Het was in die tijd een te lange rit om het op één dag te doen. Met het hele gezin gingen we dan met haar wandelen en een rondje rijden. Drie keer per jaar kwam mijn zusje een week thuis logeren. Wat nog altijd op mijn netvlies staat, is dat je haar achterliet in een zaal waar ze rondjes liep. De eerste keer moesten we allemaal huilen. Een dagactiviteitenprogramma bestond toen nog niet. Ze verbleef overdag in de zaal. Er stonden wel wat speeltoestellen en de nonnetjes gingen met haar wandelen. Dat was het. Later werd dat beter.

In de zomervakantie heb ik tussen mijn zestiende en negentiende vakantiewerk gedaan in die instelling. Samen met de verpleegsters deed je het werk. Daarna heb ik Pabo gedaan. Er was toen, eind jaren zeventig, nauwelijks werk voor startende onderwijzers. Ik ben gaan werken als pedagogisch medewerker in een grote instelling. Ik hielp met het

organiseren van dagactiviteiten. Ik had een paviljoen met mensen met een laag niveau van verstandelijk functioneren en lichamelijk gehandicapt, een paviljoen met mensen met gedragsproblemen en verstandelijke handicap en een paviljoen met verstandelijk gehandicapt van een hoger niveau onder mijn hoede. Dat heb ik drie jaar gedaan. Vervolgens heb ik achttien jaar in het onderwijs voor Moeilijk Lerende Kinderen gewerkt en een avond in de week aan een avondschool voor Zeer Moeilijk Lerenden vanaf achttien jaar. Daarna in het ZML. Ik heb in het SO gewerkt als groepsleerkracht, ambulante begeleider en intern begeleider. Vier jaar geleden ben ik op het VSO gestart als intern begeleider. Ik ben toen gevraagd om de onderwijskundige lijnen op te zetten in de school aan de hand van de CED-leerlijnen die er sinds een aantal jaren voor het ZML zijn opgesteld. Sinds afgelopen augustus ben ik directeur.'

Andere leerlingen, andere aanpak

We praten verder over de onderwijsaanpak binnen het Linie College en de verbeteringen in de afgelopen jaren. Mary Anne: 'Het onderwijs op deze school was vier jaar geleden klassikaal. Er was een vijftig minuten-rooster en alle niveau's zaten door elkaar. Voor

leerlingen met autisme en voor leerlingen met meer aanzienlijke cognitieve beperkingen was dit systeem onoverzichtelijk. Verder was er toentertijd geen ander uitstroomperspectief dan ofwel sociale werkplaats ofwel dagbesteding. De meesten gingen naar de sociale werkplaats. We hadden redelijk veel leerlingen met een MLK-niveau van verstandelijk functioneren die op onze VSO-ZML waren geplaatst in verband met sociaal-emotionele problematiek. Sinds de invoering van de Wet op de Expertisecentra krijgen die leerlingen geen ZML-indicatie meer. Onze leerlingenpopulatie is de laatste jaren mede daardoor veranderd. Ook hebben we een grotere instroom van leerlingen met een lager niveau van verstandelijk functioneren. Die gingen vroeger na het SO direct door naar de dagbesteding. Met een zo sterk veranderde leerlingenpopulatie voldeed het oude onderwijsconcept niet meer.'

Leerlijnen en uitstroomperspectief

'Op de SO-afdeling was men gaan werken met behulp van de ZML-leerlijnen. Wij hebben toen besloten om die lijnen door te trekken naar het VSO. Een voordeel ervan is dat er binnen die benadering verschillende niveau's worden onderscheiden, zodat je het onderwijs beter kunt differentiëren. Er zijn twaalf

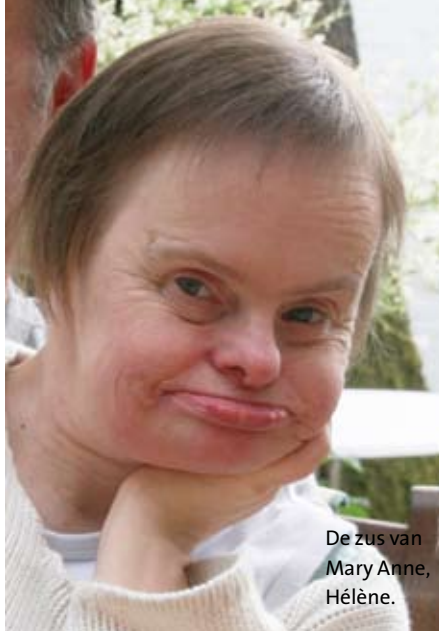
niveau's binnen de leerlijnen. Niveau 1-4 past bij leerlingen die doorstromen naar dagactiviteiten, niveau 5-8 bij arbeidsmatig werken (bijvoorbeeld de sociale werkplaats) en niveau 9-12 bij een begeleidde arbeidsplaats. Wij willen leerlingen op een zo hoog mogelijk niveau brengen. Ongeveer de helft van onze leerlingen bevindt zich in de stroom richting begeleidde werken. Drie daarvan hebben Downsyndroom. Een kwart van onze leerlingen gaat richting arbeidsmatig werken, waaronder twee leerlingen met Downsyndroom, en een kwart richting dagactiviteiten. In de laatste categorie hebben we vijf leerlingen met Downsyndroom, maar twee daarvan kunnen wellicht nog doorgroeien naar arbeidsmatig werken.'

Cognitief én sociaal

'Aan het begin van het invoerstraject concentreerden we ons vooral op de cognitieve vaardigheden: lezen, schrijven, rekenen en wereldoriëntatie. We dachten dat leerlingen een hoger uitstroomperspectief zouden hebben als ze daarin nu maar vaardiger werden. Dat zijn we later gaan relativeren. Ons stagebureau heeft enquêtes gehouden onder werkgevers vanuit het CED. We deden mee met een project voor begeleiding richting werk. Daar kwam uit dat werkgevers niet zo zeer de cognitieve vaardigheden, maar een goede werkhouding, een evenwichtig zelfbeeld en sociale vaardigheden belangrijk vinden. Bij het bepalen van een uitstroomperspectief moet je dus vooral kijken naar die leergebied overstijgende zaken. Als iemand goed kan lezen en rekenen maar een negatieve werkhouding heeft, dan zal een begeleidde arbeidsplaats toch moeilijk worden. Aan de andere kant hebben we ook leerlingen die nauwelijks kunnen lezen, maar die toch geschikt blijken te zijn voor een begeleidde arbeidsplaats vanwege hun werkhouding, zelfbeeld en sociale vaardigheden. We hebben een dergelijke leerling die stage loopt als hulpconciërge op een basisschool. Dat gaat heel goed. We proberen steeds vaker leerlingen op een begeleidde arbeidsplaats te laten uitstromen, omdat we gemerkt hebben dat dit ook mogelijk blijkt bij cognitief zwakkere leerlingen.'

Stagebureau

'Samen met de Praktijkschool hebben wij twee jaar geleden een stagebureau opgericht 'Voorwerk'. We hebben daar toen ook Europese subsidies voor arbeidstoeleiding voor aangevraagd (ESF-gelden). Daar liggen mogelijkheden voor scholen. Het stagekantoor probeert plekken te zoeken voor onze leerlingen. We hebben vooral uitstroom naar supermarkten en naar productiebedrijven (bijvoorbeeld de kruidenboterfabriek). De stagecoördinator is in gesprek met bedrijven en instellingen. Werkgevers

De zus van Mary Anne, Héléne.

zijn vaak onvoldoende op de hoogte van subsidiemogelijkheden voor banen voor onze leerlingen. Dus die prikkel moet van ons uit komen.'

Samenwerking met Praktijkschool

'We hebben een bovenschools directeur die zowel het VSO-ZML als de Praktijkschool onder zich heeft. Daardoor werken we veel samen met de Praktijkschool. We hebben ook uitwisseling van leerlingen. Wij hebben vijf van onze leerlingen op de Praktijkschool. Dat zijn leerlingen met meer cognitieve mogelijkheden die je ook gericht moeilijkere praktijkvakken kunt leren. Zij kunnen daar zelfs officiële certificaten voor halen. Andersom hebben wij ook een paar leerlingen van de praktijkschool die door hun probleemgedrag daar in een negatieve spiraal terecht waren gekomen. Onze aanpak biedt meer structuur waardoor zij weer zelfvertrouwen en een positief zelfbeeld kunnen opbouwen. Dat gaat om plaatsingen op tijdelijke basis.'

Groepen

'We hebben verschillende soorten groepen. Er is een structuurgroep voor leerlingen met autisme en leerlingen die door hun gedrag meer structuur nodig hebben. Er is een speciale groep voor leerlingen met grote belemmeringen op communicatief gebied. Er zijn groepen met meer nadruk op de verdere uitbouw van cognitieve vaardigheden en groepen met meer nadruk op leergebied overstijgende vakken. Per kind wordt in de commissie van begeleiding besproken waar een individuele leerling het meest aan zal hebben. Binnen de groepen wordt gewerkt met interne differentiatie. Als een kind cognitief sterk is, maar vanwege zwakke sociale vaardigheden toch geplaatst is in een groep met meer nadruk op sociale ontwikkeling, dan moet het kind op cognitief gebied wel op zijn eigen niveau worden uitgedaagd. Lezen maakt onderdeel uit van het curriculum. Vijftien minuten stil lezen staat in ieder geval elke dag op het rooster. Verder gebruik je leesvaardigheden rondom thema's. Voor bepaalde leerlingen organiseren we ook individuele instructie, bijvoorbeeld omdat zij meer aankunnen. We hebben een aantal leerlingen, waaronder een meisje met Downsyndroom, dat onlangs IVIO-examen Nederlands 1 en 2 heeft gedaan. Dat examen heeft behoorlijk hoge eisen. Daar hebben we op school hard aangewerkt. Van de elf leerlingen heeft één leerling het niet gehaald, maar zij had ook net een operatie achter de rug. Volgend jaar gaat zij opnieuw het examen doen.'

Visueel maken

Rondleiding: in de interne stage kamer staat een kast met laatjes. Op ieder laatje bevindt zich een foto, vaak met korte tekst erbij, bijvoorbeeld 'pullenbak

Visuele instructie werkt voor veel leerlingen uitstekend.

schoonmaken'. In het laatje is een map met daarin een stap voor stap instructie met foto's en korte teksten. Alle taken die er in de school kunnen worden gedaan in het kader van een interne stage zijn op deze manier uitgewerkt. De leerlingen die intern stage lopen krijgen 's ochtends een eigen takenlijst en leren aan de hand van de gedetailleerde visuele instructie de taken uit te voeren. Verder leren zij hun eigen werk te evalueren aan de hand van een visueel formulier met picto's en korte teksten. Er wordt hun bijvoorbeeld gevraagd te beoordelen of zij de taak leuk vonden, goed gedaan hebben, snel genoeg hebben gewerkt en opgeruimd hebben na afloop. Zij kunnen daarbij steeds kiezen uit drie categorieën: goed, moeilijk of lukt niet. Dit wordt met iedere leerling ook nabesproken.

Kookles. Diverse leerlingen werken aan eigen producten onder leiding van leerkracht Koken Tessa van Brussel. Jente, een jongeman met Downsyndroom, waarover eerder dit jaar is geschreven in Down+Up 85, laat zien dat hij thee kan zetten. Ook hier weer: een gedetailleerde visuele instructie-map. Ik complimenteer de leerkracht en de directeur met de visuele instructiematerialen. Mary Anne: 'Ons team kijkt naar wat leerlingen nodig hebben. We hebben een logopediste die visuele ondersteuning heel belangrijk vindt. Teamleden zagen dat je met visuele ondersteuning meer bereikt. Het was een druppelwerking. De logopediste is er mee begonnen en teamleden zijn het steeds verder gaan uitwerken.'

Lokaal voor techniek. Een meisje met Downsyndroom is bezig met een figuurzaagmachine. Nauwgezet zaagt zij een puzzelvorm uit. Zij heeft een handleiding voor het maken van de puzzel erbij, wederom een map met foto's en korte teksten, zodat zij stap voor stap én behoorlijk zelfstandig de opdracht kan uitvoeren. De leerkracht Techniek, Margreet Hanse, vertelt dat er voor haar vak, en ook voor alle andere vakken, een stap voor stap-opbouw is gemaakt van taken. Bij alle taken zijn er dergelijke visuele instructiemappen met foto's gemaakt. Voor leerlingen die goed begrijpend lezen is er ook een versie met alleen tekst. Die bestaat uit zinnen die op een bladzijde met klittenband zijn geplakt. Na iedere uitgevoerde stap kan de leerling de betreffende zin eraf halen. Ik vraag Margreet hoe zij omgaat met leerlingen die het niveau van de opdrachten niet halen, motorisch of cognitief. Margreet: 'Pas in laatste instantie ga je uit van 'kan niet'. Eerst kijk ik of het leren van de taak met wat aanpassingen of iets meer ondersteuning wel mogelijk is. We hebben natuurlijk ook taken op verschillende moeilijkheidsniveau's. Hier zie je bijvoorbeeld de kaarsenmakerij. Daar kun je ook vrij eenvoudige opdrachten uitvoeren. Soms kun je leerlingen ook

Jente laat zien dat hij thee kan zetten.

laten samenwerken. Een motorisch handige leerling doet bijvoorbeeld de lontjes in de mal, en een motorisch minder ontwikkelde leerling vult de mal met stukje kaarsvet. Je maakt altijd wel een echt eindproduct, dat is zo veel meer motiveerend voor leerlingen.'

Winkel aan school. Ik koop een mooi beschilderde schaal en een paarse kaars. Ik mag afrekenen bij een leerling. Mary Anne: 'De leerling die de schaal heeft gemaakt zal daar blij mee zijn. Ze vond het niet leuk dat die nog niet was verkocht bij de opening van de winkel. Met die winkel haal je de buurt ook binnen. Mensen kunnen er mooie producten van onze leerlingen kopen. Buurtbewoners en ouders weten de weg te vinden.'

Ouders

Mary Anne: 'Wij vinden ouderbetrokkenheid belangrijk. Er is een klankbordgroep van ouders voor de onderwijskundige veranderingen. Ik nodig kritische ouders uit om daarin zitting te nemen. Ik wil horen wat er leeft. Verder bespreken we met alle ouders twee keer per jaar het individuele handlingsplan voor hun kind. Het plan voor het volgende schooljaar bespreken we vóór de zomervakantie. Dan kunnen we meteen na de zomer beginnen met de uitvoering.'

De school is van ons samen

Ik vraag de directeur hoe het mogelijk was om zo veel onderwijskundige verbeteringen tot stand te brengen. Mary Anne vertelt: 'Nu krijgen we complimenten van de Onderwijsinspectie, maar vier jaar geleden was de Inspectie zeer kritisch over onze school. Er moest wat veranderen. Die kritiek gaf zeker

een prikkel. Verder zijn er veel nieuwe teamleden gekomen omdat de school snel groeide. We vonden het heel belangrijk dat nieuwe teamleden goed konden samenwerken en open stonden voor onderwijskundige vernieuwingen. De bovenschoolse directeur zei bij een nieuwe aanstelling altijd 'bij twijfel niet aannemen'. Samen met de oude teamleden werd het een prima team. Dat maakte de invoering van onderwijsvernieuwingen in de afgelopen vier jaar waarschijnlijk wel gemakkelijker. Het is heel belangrijk dat teamleden zich in zo'n proces kwetsbaar durven op te stellen én niet defensief raken. Je moet kunnen toegeven dat je iets niet weet en dan samen naar oplossingen zoeken. Als directeur wil ik daarin ook het goede voorbeeld geven. Ik mag ook fouten maken en mensen mogen mij daarop aanspreken. Ik wil bijvoorbeeld weleens te snel veranderingen doorvoeren. Dan is het goed om te horen dat ik meer geduld moet hebben, zodat de veranderingen ook gedragen worden. Verder is het belangrijk om wat we nu hebben bereikt ook te borgen. Ik wil toegankelijk zijn en openstaan voor ideeën vanuit het team, de ouders en de leerlingen. De school is van ons samen.'

Het schoolplein. Kunstwerken, fel gekleurde zitelementen met mozaïeken. Een kunstenaar heeft deze ontworpen, maar niet alleen. De leerlingen van de school hebben werkstukken gemaakt en daarop zijn de zitelementen en de ornamenten geïnspireerd. Onder leiding van de kunstenaar hebben de leerlingen vervolgens zelf, samen met hun ouders, de mozaïeken aangebracht. Het is hun college.